

Prof. Dr.

Bayram AKÇA

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
abayram@mu.edu.tr

Corresponding Author

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7396-3498>

Doç. Dr.

Seher AKÇA

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
seherakca@mu.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4987-8087>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 26/08/2022 6/09/2022

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1167257>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

TBMM'ye Gönderilen Telgraflar Işığında Milli Mücadele Döneminde Mentеше (Muğla) Sancağı

Sancak of Mentеше during the National Struggle in the Light of Telegrams which were sent to the Turkish Grand National Assembly

Öz

Bu çalışmada, 11 Mayıs 1919 tarihinde Mentеше (Muğla) Sancağının sahil ilçelerinin İtalyan işgaline uğraması, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunan işgaline uğraması ve bu durum üzerine Mentеше (Muğla) Sancağında meydana gelen tepkiler, İtalyan ve Yunan işgallerine karşı Muğla-Merkez ve bağlı Fethiye, Köyceğiz, Marmaris, Milas ve Bodrum ilçelerinde Kuva-yı Milliye teşkilatlarının kurulması, I ve II. Nazilli Kongrelerinde Muğla'nın yeri, Aydın savaşlarında *Muğla Kuva-yı Milliye Teşkilatı*'nın yeri, Ankara Hükümeti'nin düzenli orduya geçiş kararı alması ve ordunun kurulması, Batı Cephesi'nde düzenli ordunun I. İnönü Zaferi üzerine 25 Ocak 1921 tarihinde Milas İlçesi'nden TBMM'ye gönderilen tebrik ve destek telgrafı, II. İnönü zaferi üzerine 9 Nisan 1921 tarihinde Milas İlçesi'nden TBMM'ye gönderilen tebrik ve bağış telgrafı, Sakarya Savaşı'nın kazanılması üzerine 22 Ağustos 1921 tarihinde Muğla-Merkez, Marmaris ve Fethiye ilçelerinden TBMM'ye gönderilen destek ve tebrik telgrafları, Sakarya Zaferi sonrası 24 Eylül 1921 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya TBMM tarafından Müşirlik ve Gazilik Nişanının verilmesi üzerine Muğla'dan gönderilen tebrik telgrafı, Büyük Taarruz sonrasında Afyon'un kurtuluşu üzerine 29 Ağustos 1921 tarihinde Marmaris'ten Başkumandan'a gönderilen tebrik telgrafı ve 10 Temmuz 1923 tarihinde Milas'ta bulunan Eski Mebusan Meclisi Başkanı Halil Mentеше tarafından TBMM'ye gönderilen tebrik telgrafı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Mentеше Sancağı, Telgraflar, Türkiye Büyük Millet Meclisi

ATIF: AKÇA Bayram, AKÇA Seher, "TBMM'ye Gönderilen Telgraflar Işığında Milli Mücadele Döneminde Mentеше (Muğla) Sancağı", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/3 (Eylül 2022), s. (779-797)

CITE: AKÇA Bayram, AKÇA Seher, "Sancak of Mentеше during the National Struggle in the Light of Telegrams which were sent to the Turkish Grand National Assembly", *Journal of History and Future*, 8/3 (September 2022), pp. (779-797)

Abstract

In this paper, the Italian occupation of the coastal districts of Muğla Province on May 11, 1919; the Greek occupation of İzmir on May 15, 1919, and the reactions in Muğla Province on this situation; the establishment of Kuva-yı Milliye Organizations against the Italian and Greek occupations in Muğla-Central and in its affiliated districts Fethiye, Köyceğiz, Marmaris, Milas and Bodrum Districts; The place of Muğla in the 1st and 2nd Nazilli Congresses; the place of the Muğla Kuva-yı Milliye Organization in the Aydın Wars.; the decision of the Ankara Government to switch to the regular army and the establishment of the army; congratulatory and support telegram sent to the Grand National Assembly of Turkey by Milas district on 25 January 1921 upon the 1st İnönü Victory of the regular army on the Western Front; Congratulatory and donation telegrams sent from Milas District to the Turkish Grand National Assembly on 9 April 1921 after the 2nd İnönü victory; support and congratulatory telegrams sent to the Turkish Grand National Assembly from Muğla-Central, Marmaris and Fethiye Districts on 22 August 1921 after the Sakarya War was won; The congratulatory telegram sent from after the war Muğla on September 24, 1921 to Mustafa Kemal Pasha after the Grand National Assembly of Turkey awarded him the Order of Müşirlik and Gazi; the congratulatory telegram sent from Marmaris to the Chief Commander on August 29, 1921, on the liberation of Afyon after the Great Offensive; and the congratulatory telegram sent to the Grand National Assembly on July 10, 1923 from Milas by Halil Mentеше, the Former Deputy Speaker of the Parliament in Istanbul, shall be discussed.

Keywords: National Struggle, Sancak of Mentеше, Telegrams, Grnd National Assenbly

Giriş:

I. Dünya Savaşı tarihte dünya milletlerinin gördüğü en kanlı savaş idi. I. Dünya Savaşı öncesi devletler arasında yaşanan siyasi, ekonomik, askeri vb. sorunlar diplomatik yollarla çözülemeyecek bir hal aldı. Bu sorunlar Avrupa devletleri arasında her an bir çatışma doğurabilirdi. Nitekim 28 Haziran 1914 tarihinde Saraybosna’da Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi savaşın başlamasına neden oldu. Bu durum üzerine 28 Temmuz 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan Sırbistan’a savaş ilan etti. Fransa ve Rusya seferberlik ilan etti.1 Ağustos 1914 tarihinde Almanya Rusya’ya savaş açtı. 3 Ağustos 1914 tarihinde Almanya Fransa’ya saldırdı.4 Ağustos 1914 tarihinde İngiltere Almanya’ya savaş ilan etti. 6 Ağustos 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan Rusya’ya savaş açtı. Böylece Avrupa savaş alanı haline geldi.¹

I. Dünya Savaşı başladığı zaman Osmanlı Devleti, elindeki toprakları korumak için İtilaf Devletleri ile ittifak yapmak istedi ise de netice alamadı. Bu durumda Osmanlı Devleti varlığını korumak için 2 Ağustos 1914 tarihinde Almaya ile gizli bir ittifak anlaşması imzaladı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti savaşa girme konusunda kararsızdı. Ancak 10 Ağustos 1914 tarihinde iki Alman savaş gemisinin Osmanlı Devleti’ne sığınması Osmanlı

1 Semavi Eyicil, *Siyasi Tarih*, Ankara 1990,s.175-180; Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)*,Cilt I, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara,1992, s.99-107.

Devleti'nin tarafsızlığını bozdu. Bu olay İtilaf Devletleri tarafından protesto edildi. Bunun üzerine iki gemi Osmanlı Devleti tarafından satın alındı. 28-29 Ekim 1914 tarihinde bu iki gemi ile birlikte Osmanlı donanmasının Karadeniz'e açılarak Rus donanmasını topa tutması Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirdi. Bu olaydan sonra 11 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa ve Rusya'ya savaş ilan etti. Dünyanın en güçlü devletleri karşı savaş ilan eden Osmanlı Devleti İslam dünyasını kendi yanına çekebilmek için 14 Kasım 1914 tarihinde *Cihat Fetvası*'nı yayınladı.²

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girdikten sonra ya kendi menfaatleri için ya da müttefikleri Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın menfaatleri için Kafkas Cephesi'nde, Kanal Cephesi'nde, Çanakkale Cephesi'nde, Irak Cephesi'nde, Hicaz-Yemen Cephesi'nde, Sina-Filistin Cephesi'nde ve Galiçya-Romanya-Makedonya Cephesi'nde savaştı.³

I. Dünya savaşı öncesi Batılı Devletleri Osmanlı Devleti'ni paylaşmak için aralarında birçok görüşmeler yapmış ancak başarısız olmuşlardı. I.Dünya Savaşı başladıktan sonra Batılı Devletler tekrar bir araya gelerek aralarında yaptıkları gizli antlaşmalar ile Osmanlı Devletini paylaştılar. Bu antlaşmalar Mart-Nisan 1915 tarihinde Rusya ile İngiltere ve Fransa arasında imzalanan İstanbul Antlaşması, 26 Nisan 1915 tarihinde İtalya ile İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan Londra Antlaşması, Ocak 1916 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması, Nisan 1916 tarihinde İngiltere ile Hicaz Emiri arasında imzalanan Mc Mahon Antlaşması ve 19 Nisan 1917 tarihinde İtalya ile İngiltere ve Fransa arasında imzalan Saint Jean de Maurienne Antlaşması idi.⁴

1917 yılında Rusya'da Bolşevik Devrimi oldu. Bolşevikler iktidara geldikten sonra önce ateşkes ilan ettiler sonra Brest-Litovsk Antlaşması imzalayarak savaştan çekildiler. 29 Eylül 1918 tarihinde imzalanan Selanik Mütarekesi ile Osmanlı Devleti'nin müttefiklerinden olan Bulgaristan savaştan çekildi. Daha sonra sırasıyla 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti, 3 Kasım 1918 tarihinde Villaquiste Mütarekesi ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve 11 Kasım 1918 tarihinde de Rethandes Mütarekesi ile Almanya savaştan çekildi. Böylece I. Dünya Savaşı fiilen bitmiş oldu.⁵

I. Dünya Savaşı sırasında ateşkes antlaşmaları imzalandıktan sonra sıra nihai barış antlaşmalarına geldi. İşte bu amaçla savaşın galip ve mağlup devletleri 18 Ocak 1919 tarihinde Paris'te bir araya geldiler. Paris Barış Konferansına 32 devlet katıldı. Ancak konferansta ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya etkili oldu. Paris Barış Konferansı sonrası 28 Haziran 1919 tarihinde Almanya ile Versay Antlaşması, 10 Eylül 1919 tarihinde Avusturya ile Saint Germain Antlaşması, 4 Haziran 1920 tarihinde Macaristan ile Trianon Antlaşması, 27 Eylül 1919 tarihinde Bulgaristan ile Neuiliy Antlaşması ve 10 Ağustos 1920 tarihinde de Osmanlı Devleti ile Sevr Antlaşması imzalandı.⁶

2 Bayram Akça, *Milli Mücadelede Batı Cephesi: Menteşe (Muğla) Sancağı*, Türkiye Günlüğü, Sayı.149, Ankara, Kış 2022,s.234-235.

3 Armaoğlu, *a.g.e.*, s.111-117.

4 Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşımı*, Ankara, 1976,s.11-12.

5 Eyicil, *a.g.e.*, s. 193-202.

6 Armaoğlu, *a.g.e.*, s.145-149.

TBMM'ye Gönderilen Telgraflar Işığında Milli Mücadele Döneminde Mentеше (Muğla) Sancağı

I-Menteşe (Muğla) Sancağının İtalyan İşgallerine Tepkisi

I. Dünya Savaşı sırasında müttefikleriyle imzaladığı Londra Antlaşması ve Saint Jean de Maurienne Antlaşması ile Batı ve Güneybatı Anadolu toprakların kendisine verilmesini vaat edilmesini sağlayan İtalya savaş sonrası toplanan Paris Barış Konferansı'nda Mentеше (Muğla) bölgesini de içeren Batı ve Güneybatı Anadolu topraklarını hemen kendisine terk edilmesini istedi. Fakat bu istek aynı yerlerin 1917 yılında yapılan gizli bir antlaşma ile Yunanistan'a da vaat edilmesinden dolayı reddedilince İtalyan Başbakanı Orlando Roma'ya döndü. 6 Mayıs 1919 tarihinde konferans tarafından İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline izin verilmesi üzerine İtalya Yunanlılardan daha hızlı davranarak Batı Anadolu ile Güneybatı Anadolu bölgelerinde yeni bir İtalyan işgal dalgası başlattı. İtalyanlar ilk olarak 11 Mayıs 1919 tarihinde Mentеше sahillerinden Fethiye Kazası'nı işgal etti. Bu işgal olayı sebepsiz yapıldığı için Fethiye Kazası Kaymakamı tarafından protesto edildi. Yine 11 Mayıs 1919 tarihinde Fethiye gibi Marmaris Kazası ve Bodrum Kazası da İtalyanlar tarafından işgal edildi. Her iki işgal de sebepsiz yapıldığı için Marmaris Kazası ve Bodrum Kazası Kaymakamları tarafından protesto edildi. Bu kazaların yanında Mentеше Sancağı'nın Köyceğiz Kazası 11 Mayıs 1919 tarihinde, Datça Nahiyesi 11 Mayıs 1919 tarihinde, Milas Kazası 2 Haziran 1919 tarihinde, Yatağan Nahiyesi 5 Haziran 1919 tarihinde, Muğla-Merkez 23 Temmuz 1919 tarihinde ve Ula Nahiyesi de 23 Temmuz 1919 tarihinde sebepsiz olarak İtalyan işgal kuvvetleri tarafından işgal edildi⁷.

II-Menteşe (Muğla) Sancağının Yunan İşgallerine Tepkisi

I. Dünya Savaşı sırasında İtalya ile İtilaf Devletleri arasında 26 Nisan 1915 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması ile İtalya'ya savaşa girme karşılığı Antalya ve 12 Adalar verildi. Ancak Ocak 1916 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya arasında Ortadoğu topraklarını kendi aralarında pay eden Sykes-Picot Antlaşması'nın imzalanması diğer ittifak İtalya'yı rahatsız etti. Bu durum üzerine 19 Nisan 1917 tarihinde İtalya ile İngiltere ve Fransa arasında İtalya'nın Sykes-Picot Antlaşması'nı tanıması karşılığı kendisini İzmir ve Çevresini veren Saint Jean de Maurienne Antlaşması imzalandı. Diğer taraftan 26 Haziran 1917 tarihinde Yunanistan ile de İtilaf Devletleri arasında Yunanistan'ın yanlarında savaşa girmesi karşılığında kendine Batı Anadolu'nun verilmesini içeren gizli bir antlaşma imzalandı. Ancak bu antlaşmadan İtalya'nın haberi olmadı. I. Dünya Savaşı sonrası savaşın galip ve mağlup devletleri Paris'te bir araya geldiler. 30 Aralık 1918 tarihinde Paris'te Yunanistan Başbakanı daha önce yapılan gizli antlaşma gereğince kendilerine vaat edilen Batı Anadolu topraklarının hemen verilmesini istedi. Bu haberin İzmir'de duyulması üzerine bölgenin Yunan işgaline uğramasını önlemek için İzmir *Müdafa-yı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti* kuruldu. Bu cemiyet 17 Mart 1919 tarihinde bütün Batı Anadolu Bölgesi'ni kapsayan bir kongre topladı. Bu kongrede Muğla'yı, Belediye Başkanı Ragıp Bey temsil etti. 20 Mart 1919 tarihinde kongre, Batı Anadolu Bölgesi'nin Türklerden oluştuğunu ve Wilson İlkeleri

7 Mevlüt Çelebi, "Menteşe Sancağında İtalyan ve Yunan İşgallerine Karşı Tepkiler", *Muğla Üniversitesi, SOBE Dergisi (İLKE)*, Sayı.21, Muğla, Güz 2008, s.82-83, Şehir ve Kasabaların Harp Belgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri (1911-1922), Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1922

gereğince bölgenin işgal edilemeyeceğini içeren bir karar aldı⁸.

İtalyan Başbakanı Orlando'nun Batı Anadolu topraklarının Yunanlılara da vaat edildiğini öğrenince Paris Barış Konferansı'ndan ayrıldı. Bu durumu fırsat bilen İtilaf Devletleri 6 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlıların İzmir'i işgaline izin veren kararı aldılar. Bu karar gereğince 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildi. İzmir'in işgali üzerine aynı gün Muğla'da, Muğla Belediye Başkanı Ragıp Bey'in Başkanlığında Dr. Cemil Şerif Bey, Müftü Mehmet Zeki Efendi, Hacı Abbaszade Emin Efendi, Hacı Kadızade Sabri efendi ve Dava Vekili Mehmet Cemal Efendi'den oluşan bir *Miting Heyeti* oluşturuldu. Bu heyet aynı gün İzmir'in işgalini protesto eden 4 maddelik bir protesto metni hazırlayarak Mutasarrıf Hilmi Bey'e sundu. Bu metinde; İzmir'in işgalini Muğla halkı adına protesto ederiz, İzmir'in işgaline karşı İzmir'de kurulan *Redd-i İlhak Cemiyeti'ne destek olmak amacıyla Muğla'da bir Heyet-i Milliye kurmak isteriz, bu konuda gereken bilgilerin Mutasarrıflık makamı aracılığıyla İstanbul Hükümeti'ne bildirilmesini isteriz, oluşturulacak bu heyete Mutasarrıflığın her türlü maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyeceğini umarız*, şeklinde bilgiler vardı. Bunun üzerine Mutasarrıf Hilmi Bey, *Miting Heyeti'ne* karşı; *“Muğla'nın kahraman evlatlarının istekleri Mutasarrıflık makamının da istekleridir. Mutasarrıflık size muin ve zahirdir. Müsterih olun ve teşkilatınızı yapın. İcap eder ise Allah'a kadar beraber yürüyeceğiz ve şikâyetimizi birlikte yapmaktan geri durmayacağız”* dedi⁹.

İzmir'in işgalini İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri nezdinde protesto den Muğlalılar, 22 Mayıs 1919 tarihinde de Muğla'da bir protesto mitingi düzenledi. Tarihe *“Kocahan Mitingi”* olarak geçen bu toplantıda Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi, Dr. Cemil Şerif Bey ve Encümen Baş Mümeyyizi Zekai Bey Anadolu'daki işgallerin hukuksuz yapıldığına dair birer konuşma yaptı¹⁰.

Batı Anadolu'daki Yunan işgalleri Mentеше Sancağı merkezi olan Muğla dışında Marmaris Kazasında, 23 Mayıs 1919 tarihinde Fethiye Kazasında, 23 Mayıs 1919 tarihinde Bodrum Kazasında, yine 23 Mayıs 1919 tarihinde Milas Kazasında ve Köyceğiz Kazasında ve 24 Mayıs 1919 tarihinde de Datça Nahiyesinde mitingle, İtilaf Devletlerine gönderilen telgrafla veya mektupla protesto edildi¹¹

III-Menteşe Sancak Merkezi (Muğla) ve Kazalarında Kuva-yı Milliye Teşkilatlarının Kurulması

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilince aynı gün akşam Muğla'da işgallere karşı alınacak tedbirleri görüşmek üzere 9 kişilik bir heyet oluşturuldu. Bu heyette Belediye Başkanı Ragıp Bey, Dr. Cemil Şerif Bey, Hafız Sabri Bey gibi kişiler yer aldı. Bu heyet 16 Mayıs 1919 akşamı tekrar toplandı. Bu toplantıya daha önce çeşitli nedenlerle katılamayan Bozüyükü Hacı Süleyman Efendi, Hüseyin Avni Bey, Cemal

8 Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, Milli Mücadeleye Giriş, Cilt 5, İstanbul,1997,s.145-148, Bayram Akça, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, ATAM Yayınları, Ankara,2002, s.8-9.

9 Akça, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*,s.11

10 Ekrem Uykucu, *Muğla Tarihi*, İstanbul,1983,s.141.

11 Çelebi, *Menteşe Sancağında Yunan ve İtalyan İşgallerine Karşı tepkiler*, s.86-90, Ünal Türkes, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul,1973, s.255-256.

Bey gibi 12 kişi daha katıldı. Bu toplantı sonucu yukarıda adı geçen 21 kişi gizli olarak Menteşeliler *Müdafa-yı Vatan Cemiyeti*'ni kurdular. 19 Mayıs 1919 tarihinde ise bu cemiyet Ejderoğlu Muhammet Efe, Topaloğlu Mehmet Efe, Çakıcı Mehmet Efe vb Muğlalı efe ve zeybeklerden oluşan *Muğla Serdengeçtiler Müfrezesi*'ni kurdu¹².

11 Mayıs 1919 tarihinde Fethiye İtalyanlar tarafından işgal edilince kazada görev yapan Ulalı Jandarma Yüzbaşısı Cavit Bey işgallere karşı bir *Kuva-yı Milliye Teşkilatı* kurmak için çalışmalara başladı. Bu çalışma sonucu Fethiye'de Yüzbaşı Cavit Bey'in başkanlığında bir *Kuva-yı Milliye Teşkilatı* kuruldu¹³.

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunan işgaline uğraması Milas İlçesi'nde tepkiyle karşılandı. Bunun sonucu olarak Milas'ta büyük katılımlı bir protesto mitingi yapıldı. Bu faaliyetler merkezi Çine'de bulunan 57.Fırka Kumandanı Şefik Bey ve Muğla'da kurulan Menteşeliler *Müdafa-yı Vatan Cemiyeti* tarafından yakından izleniyordu. Bu durum üzerine 57.Fırka Kumandanı Şefik Bey ve Menteşeliler *Müdafa-yı Vatan Cemiyeti*'nin desteği ile Halil İbrahim Efendi'nin başkanlığında *Milas Kuva-yı Milliye Teşkilatı* kuruldu¹⁴.

11 Mayıs 1919 tarihinde Fethiye gibi Marmaris'te İtalyan işgaline uğradı. Ancak 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunan işgaline uğraması Marmaris'te Kuva-yı Milliye ruhunun doğmasına neden oldu. İşte bu bağlamda İstanbullu Emekli Binbaşı Edip Bey'in başkanlığında *Marmaris Müdafa-yı Vatan Cemiyeti* kuruldu¹⁵.

11 Mayıs 1919 tarihinde Bodrum Kazası'nın da İtalyan işgaline maruz kalması ve hemen ardından da İzmir'in Yunan işgaline uğraması kazada büyük infiale neden oldu. Bu iki olayın hemen ardından Bodrum ileri gelenleri kazada *Kuva-yı Milliye Teşkilatı* kurma çalışmalarına başladı. Sonuçta Hasan Efendi, Müftü Yusuf Ziya ve Resul zade Hacı Halil Efendi'nin öncülüğünde *Bodrum Kuva-yı Milliye Teşkilatı* kuruldu¹⁶.

11 Mayıs 1919 tarihinde Köyceğiz Kazası da İtalyan işgaline uğradı. Bu işgal olayı bir taraftan Osmanlı Hükümeti ve İtilaf Devletleri nezdinde telgrafla protesto edilirken diğer taraftan da Kuva-yı Milli teşkilatı kurma çalışmaları başlatıldı. Sonuçta Köyceğiz'de Tavaslı Hacı Osman Ağa ve kardeşi Tahir Ağa liderliğinde *Köyceğiz Kuva-yı Milliye Teşkilatı* kuruldu¹⁷.

11 Mayıs 1919 tarihinde Datça Nahiyesi' de diğer Menteşe sahilleri gibi İtalyan işgaline maruz kaldı. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunan işgaline uğraması Datça'da da infiale neden oldu. Bunun üzerine 5 Eylül 1919 tarihinde Datça'da Rüştü Efendi'nin liderliğinde *Reşadiye Müdafa-yı Vatan Cemiyeti* kuruldu¹⁸.

12 Türkeş, a.g.e., s.255-256.

13 Pınar Gün, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Fethiye, 2006,s.13.

14 Bilgi Taşkiran, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas 1923-1960*, Milas, 2004,s.8.

15 Recep Arslan, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Marmaris (1923-1960)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, SOBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2011,s.10-11.

16 Türkeş, a.g.e,s.266-267.

17 Türkeş,a.g.e,s.276-281.

18 Türkeş,a.g.e,s.268-270.

Milli Mücadele döneminde Ulalı Hamza Hayati Bey, Yüzbaşı Cavit Bey ve Teğmen İdris Bey'in *Menteşe Kuva-yı Milliye Teşkilatı*'nda görev almaları Ula'nın önemini daha da artırdı. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunan işgaline uğraması Ula'da da tepkiyle karşılandı. Bu durum üzerine Ula'da da Hamza Hayati Bey'in Başkanlığında *Ula Kuva-yı Milliye Teşkilatı* kuruldu¹⁹.

Yatağan Nahiyesi'nin Muğla-Aydın ve Muğla-Milas karayollarının kavşak noktası olması bölgenin önemini daha da artırdı. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunan işgaline uğraması Yatağan'da da infiale neden oldu Bu durum üzerine Yatağan'da Yerkesikli Fehmi Ağa liderliğinde *Yatağan Kuva-yı Milliye Teşkilatı* kuruldu²⁰.

IV-Menteşe-Merkez'in (Muğla) İtalyanlar Tarafından İşgali

Trablusgarp Savaşı'ndan sonra 12 Adaları ve Rodos'u işgal eden İtalya Batı Anadolu Bölgesi'ni kendine hedef coğrafya olarak seçmişti. I. Dünya Savaşı sırasında imzalanan Londra Antlaşması ve Saint Jean de Maurienne Antlaşması ile kâğıt üzerinde bu amacına ulaşan İtalya savaş sonrası toplanan Paris Barış Konferansı'nda Batı Anadolu'nun kendisine hemen terk edilmesini istedi. Bu talep konferans tarafından reddedilince İtalyan temsilci hemen Roma'ya döndü. Bu durumu fırsat bilen konferans heyeti de 6 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlıların İzmir'i işgaline onay verdi. Bunun üzerine İtalya İzmir'in işgalinde önce yani 11 Mayıs 1919 tarihinden itibaren Fethiye, Marmaris ve Bodrum'u işgal etti. Bu durum ise Muğlalılar tarafından şiddetle protesto edildi²¹.

2 Haziran 1919 Çine'deki 57. Fırka Kumandanı İstanbul'a çektiği bir telgrafta, İtalyanların Muğla'yı işgal için hazırlık yaptığını, bildirdi. Haziran 1919'da İtalyanlar telsiz-telgraf hattı kurmak için Muğla'ya geldi. 15 Temmuz 1919 tarihinde Milas-Güllük'ten gelen bir İtalyan Birliği Bademlik Mevkii'ne yerleşti. Daha sonra Muğla Mutasarrıfını ziyaret eden İtalyan General Badistoni şehri sadece güvenlik amacıyla işgal edeceklerini söyledi. 23 Temmuz 1919 tarihinde de Muğla İtalyanlar tarafından işgal edildi. Bu işgal olayı Muğla mülki ve askeri makamları tarafından protesto edildi²².

V- Mentese'nin (Muğla) Nazilli Kongrelerindeki Yeri

8 Haziran 1919 tarihinde toplanan I. Nazilli Kongresi, Aydın Cephesi'nin acil ihtiyaçlarını karşılamak için Nazilli Heyet-i Milliyesi tarafından tertip edildi. Bu kongreye Muğla zamanında katılmadı. Ancak daha sonra Muğla'dan oluşturulan bir heyet hem efelerle görüşmek hem de bölgede incelemeler yapmak üzere Aydın'a gönderildi. Bu heyet Çine'de Yörük Ali Efe'nin adamları ile ve Köşk'te de Demirci Mehmet ile görüştüktan sonra Nazilli'ye ulaştı. Burada Nazilli Kongresi Delegasyonu ile görüşen heyet kendilerine verilen Muğla ile ilgi kararları alarak tekrar Muğla'ya döndü. Burada Muğla ile ilgili alınan karar Aydın Cephesi'nin para, silah, erzak, cephane vb. ihtiyaçlarını Muğla'dan karşılanması

19 Türkes, a.g.e, s.290-294.

20 Türkes, a.g.e, s.294-297.

21 Akça, *Milli Mücadelede Batı Cephesi, Mentese (Muğla) Sancağı*, s.242.

22 Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara, 1999, s.107-108

idi. Bu bağlamda Muğla'dan hemen 11.221 Lira toplanarak Aydın'a gönderildi²³.

19 Eylül 1919 tarihinde ise Nazilli'de, Heyet-i Milliye'nin idaresini daha iyi tanzim etmek için II. Nazilli Kongresi toplandı. Bu kongreye Muğla adına Mutasarrıf Hilmi Bey, Belediye Başkanı Ragıp Bey ve Kuva-yı Milliye Genel Başkanı Hamza Hayati Bey katıldı. II. Nazilli Kongresi'nde Mentеше Mutasarrıfı Hilmi Bey Demirci Mehmet Efe'nin büyük takdirini kazandı. Hatta Hilmi Bey, Demirci Mehmet Efe'yi Atatürk'ün yolundan döndürmek isteyenlere engel oldu. İşte bu nedenle Mutasarrıf Hilmi İstanbul Hükümeti tarafından görevden alındı ve yerine Canik Mutasarrıfı Ethem Bey atandı²⁴.

VI- Mentеше'nin (Muğla) Aydın Savaşlarındaki Yeri

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Yunan işgaline uğrayınca Aydın'daki 57. Tümen Çine'ye taşındı. Yüzbaşı Faik Bey, Teğmen Zekai Bey gibi vatansever subaylar Yunan işgaline karşı burada *Kuva-yı Milliye Teşkilatı* kurmak istediler. Ancak bu dönemde Çine'nin mülki ve askeri erkânı bunu yapacak kapasitede kişiler değildi Bunun üzerine bu genç subaylar Çine'de Yörük Ali Efe ile görüştüler.31 Mayıs 1919 tarihinde yapılan görüşmede Yörük Ali Efe *Kuva-yı Milliye*'ye katılmayı kabul etti. 5-6 Eylül 1919 tarihinde Yörük Ali Efe Çine'de 57. Fırka Kumandanı Albay Şefik Bey ile görüştü. Böylece Yörük Ali Efe'nin Kuva-yı Milliye'ye katılması ile Milli Mücadle'nin Güney-Batı Cephesi'nin Yörük Ali Efe Müfrezesi kurulmuş oldu. 5 Haziran 1919 tarihinde Teğmen Kadri Bey bu haberi Muğla'ya getirdi. Daha sonra Teğmen Kadri Bey Muğla'dan silah, para, cephane alarak tekrar Aydın Cephesi'ne döndü²⁵.

Temmuz 1919'da 1894-1898 arası doğumlular silahaltına alınarak Aydın'da Demirci Mehmet Efe komutasında *Milli Menderes Alayı* kuruldu. Bu alayın dağ taburunu Yörük Ali Efe Müfrezesi oluşturdu. Daha sonra bu tabur alay oldu. Bu alayın bir taburunu Muğlalı Serdengeçtiler oluşturdu. Ancak bir süre sonra Köşk Cephesi'nde bulunan Demirci Mehmet Efe ile Çine Cephesi'nde bulunan Yörük Ali Efe arasında görüş ayrılığı ortaya çıktı. Bu görüş ayrılığında taraf olmak istemeyen Muğla Yüzbaşı Seyfettin Bey komutasında Mentеше Grubu adında bir birlik oluşturdu. Bu birlik ise Köşk Cephesi'nin Çayyüzü Mevkii'nde Yunanlılara karşı savaştı²⁶.

VII- Batı Cephesi'nde Düzenli Orduya Geçiş ve Mentеше (Muğla) Sancağı

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi sırasında yani 9 Eylül 1919 tarihinde Ali Fuat Paşa'yı Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye birliklerinin dağınıklığını gidermesi için *Batı Anadolu Kuva-yı Umumiye Komutanlığı*'na atadı²⁷.

23 Ekim 1919 tarihinde de Albay Refet Bey Heyet-i Temsiliye kararı ile Batı Anadolu'daki durumu yerinde görüp konuyla ilgili bir rapor hazırlaması için görevlendirildi. Refet Bey hazırladığı raporda; Batı Anadolu Cephesi'nin uzun süre daha merkezi komuta

23 Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri*, 17 Mart 1919-2 Ağustos 1920, Ankara, 1998, s.112.

24 Akça, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla*, s.19-21.

25 Akça, *Milli Mücadelede Batı Cephesi: Mentеше (Muğla) Sancağı*, s.245.

26 Akça, *Milli Mücadelede Batı Cephesi: : Mentеше (Muğla) Sancağı*, s.246-247

27 Ayfer Özçelik, *Ali Fuad Cebesoy Akçağ Yayınları*. Ankara, 1993, s.92-93.

hijerarşisi içine alınamayacağını, belirtti.

16 Kasım 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Bursa'daki 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'e gönderdiği bir telgrafta; Batı Anadolu'daki milli kuvvetlerin düzenli ordu birlikleri haline getirilmesinden söz etti. 23 Nisan 1920'de TBMM açıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa defaten milli ve düzenli orduya sahip olmanın öneminden bahsetti. 18 Haziran 1920 tarihinde *Batı Cephesi Kumandanlığı* kurularak başına Ali Fuad Paşa atandı. Bu atamadan sonra İzmir Güney Cephesi yine Albay Şefik Bey'e bırakıldı. Yörük Ali Efe komutasındaki Muğlalı Serdengeçtiler de Albay Şefik Bey'in emrine verildi²⁸

21 Haziran 1919 tarihinde de Mustafa Kemal Paşa hem Ali Fuad Paşa ile görüşmek hem de Batı Cephesini denetlemek için Eskişehir'e gitti. 22 Haziran 1920 tarihinde Yunan birliklerinin taarruzu sonucu Bursa-Uşak hattının elden çıkması askeri birliklerin tek elde toplanmasını zorunlu kıldı. Bu durum üzerine 12 Temmuz 1920 tarihinden itibaren milli ordunun kurulmasına başlandı²⁹.

Yunan taarruzu sonucu Balıkesir ve Bursa'nın işgale uğraması üzerine 28 Temmuz 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tekrar Eskişehir'e geldi. Burada Ali Fuad Paşa ile görüştü ve orduya moral verdi.

Batı Cephesi'nde ki bir diğer olay ise Kuva-yı Seyyare Kumandanı Çerkez Ethem'in Ali Fuad Paşa'yı ikna ederek Gediz bölgesinde Yunan Fırkası üzerine bir saldırı düzenletmesi oldu. 24 Ekim 1920 tarihinde yapılan bu saldırı yenilgi ile sonuçlandı. Bu yenilgi sonrası Ali Fuad Paşa Mustafa Kemal Paşa tarafından *Batı Cephesi Kumandanlığı*'ndan alındı. Gediz yenilgisinden sonra Batı Cephesi ikiye ayrıldı. Güney kısmının kumandanlığına Albay Refet Bey ve Batı kısmının kumandanlığına da Albay İsmet Bey getirildi. Albay İsmet Bey'in Batı kısım kumandanlığına getirilmesi Ethem ve kardeşlerini rahatsız etti. 30 Aralık 1920 tarihinde Albay Refet Bey Ethem ve kardeşlerine yönelik bir beyanname yayımlayarak, hukuk dışı hareketlerden kaçınmalarını istedi. İsmet Bey bu beyanname ile Ethem Bey'den *I. Kuva-yı Seyyare Kumandanlığı*'ndan ayrılmasını da istedi. Ethem Bey bu isteği ret ederek isyan etmesi üzerine TBMM orduları Ethem Bey güçlerini tasfiye etti³⁰.

VII-I- I. İnönü Savaşı ve Menteşe (Muğla) Sancağı

TBMM orduları Çerkez Ethem isyanı ile meşgul olurken durumdan istifade eden Yunan ordusu Eskişehir ve Ankara'yı ele geçirerek TBMM dağıtmak ve Sevr Antlaşması'nı zorla kabul ettirmek için 6 Ocak 1921 tarihinde Eskişehir ve Afyon istikametine doğru bir saldırı başlattı. 10 Ocak 1921 tarihinde Batı Cephesi Kumandanı İsmet Bey Yunan kuvvetlerini İnönü mevzilerinde karşılayarak imha etti³¹. Bu zafer üzerine Muğla-Merkez'den ve Muğla'nın Milas İlçesi'nden TBMM'ye aşağıdaki telgraflar gönderildi:

28 Özçelik, a.g.e, s.148-149.

29 Kemal Yakut, *Milli Mücadele'de Eskişehir, Türkiye Günlüğü, Milli Mücadele'nin Batı Cephesi* (I), Sayı.149, Ankara, Kış 2022,s.187-188.

30 Yakut, a.g.e, s. s.188-189.

31 *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, C.2,Kısım:3, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994,s.205-225, Sabahattin selek, *Anadolu İhtilali*, Örgün Yayınları, İstanbul, 1981,s.460-486.

Muğla'dan Birinci İnönü Zaferi'ni Tebrik Mitingi ve Destek Telgrafı

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine, Müdafaa-i Milliye Vekâletine 18 Ocak 1921

Bugün öğleden sonra saat dörtte binlerce Muğla halkı bütün mektep talebelerinin iştirakiyle büyük bir kutlama yaparak hain ve alçak düşman olan Yunanlıların İnönü Meydan Muharebesindeki hezimetini ve ordumuzun elde ettiği zaferi büyük ve coşkulu sevinçlerle karşılamışlardır. Bu müjdeli haber bütün halk üzerinde nihayetsiz bir sevinç meydana getirmiştir. Hükümet konağı ile askeri daireleri ayrı ayrı ziyaret ettirerek ordunun muhtaç olduğu maddi ve manevi her türlü ihtiyaçlarına malen, bedenen hazır olduklarını vaat eylediklerinin yüce milli gayemizin ve ordumuzun muzafferiyetinin temini için Allah'a dua edildiği ve bu mukaddes gayemizin elde edilmesine çalışan muhterem ordumuza selam ve hürmetlerinin iletilmesini bizden rica ettikleri maruzdur”.

Kalem Reisi Nuri³².

Bu telgrafta, Muğla halkının İnönü zaferinden büyük gurur duyduğu, ordunun maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya hazır oldukları ve ordunun muzafferiyeti için dua ettikleri belirtildi.

Milas'tan Birinci İnönü Zaferi'ni Tebrik Mitingi ve Destek Telgrafı

“Ankara Büyük Millet Meclisi Riyasetine 25 Ocak 1921

Necip milli emelleri temin için her türlü felaketlere karşı harikulade tedbirler ve metanet gösteren ve medeniyet serlevhası altında tertip edilmiş akurane hücumlara şirane mukabele edilerek milletin mukadderatını cihanı hayretlere gark eden kıyaseti siyasiye ile temin eylemekte olan Büyük Millet Meclisinin büyük emelleri bugün bütün vuzuhuyla tecelli etmiş ve hakkın bizimle beraber bulunduğu düşmanlarımızın bile şüphesi kalmamıştır. Kahraman ordumuzun son kazandığı muvaffakiyetleri temin eden Büyük Millet Meclisine ve Reisi meali enisine derin hissiyatla teşekkür eder ve her türlü müzahereteye hazır bulunduğumuzun tebliğiyle kesb-i şeref eyeriz”³³

Milas İlçesi'nden gönderilen bu telgrafta, her türlü hile ve hücumlara karşı TBMM'nin Türk Milleti'ni savunduğu, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde ordumuzun zafer kazandığı ve bu nedenle hem TBMM'ye hem de onun lideri olan Mustafa Kemal Paşa'ya Milas halkı tarafından teşekkürlerin sunulduğu görülmektedir.

VII-II- II. İnönü Savaşı ve Menteşe (Muğla) Sancağı

Yunanlılar, I. İnönü Savaşı'nda bozulan imajlarını düzeltmek, TBMM ordusunu imha etmek ve Sevr Antlaşması'nı TBMM kabul ettirmek için yeni bir saldırı hazırlığına başladı. İngilizler ise Londra Konferansı'nda isteklerini TBMM heyetine kabul ettiremediği için Yunanlıları bu konuda teşvik etti.

23 Mart 1921 sabahı Yunan kuvvetleri Bursa ve Uşak bölgesinden harekete geçti. Bunlardan bir kol Dumlupınar üzerinden Afyon'a doğru ilerledi. Türk ordusu bu bölgede

32 Milli Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar, s.295

33 Milli Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar, s.295

zayıf olduğu için Afyon cephesini savunamadı. Yunan ordusunun diğer kolu ise Eskişehir üzerine saldırdı. İnönü mevzilerinde Türk ordusu güçlü bir savunma hattı kurduğu için bölgede çetin savaşlar yaşandı. 31 Mart 1921 tarihinde karşı saldırıya geçen Türk ordusu Yunan kuvvetlerini ilk hareket noktası olan Bursa'ya çekilmek zorunda bıraktı. 1 Nisan 1921 tarihinde bu zafer TBMM'ye bir telgrafla bildirildi. Bu başarı üzerine Mustafa Kemal Paşa İsmet Bey'e gönderdiği telgrafta; “*Siz orada yalnız düşmanı değil milletin makûs talihini de yendiniz*”, dedi³⁴. Bu zafer üzerine Muğla'nın Milas İlçesi'nden TBMM'ye aşağıdaki telgraf gönderildi:

Milas'tan İkinci İnönü Zaferi'ni Tebrik ve Bağış Telgrafı

“ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Müdafaa-i Milliye Vekâletine 9 Nisan 1921*

Düşmanın çeşitli zulüm ve hakaretleri altında ezilen Türk namus ve hayatını kurtarmak için şanlı tarihine sürülen lekeleri mukaddes kanlarıyla temizleyen kahraman ordumuzun büyük muzafferiyetlerini mazlum kalplerimizden feveran eden en samimi hissiyatla tebrik ve tesid eyleriz. Bugün asalet ve necabet-i merdanesi cihanı yerinden sarsan buna önder olan muhterem, gayretli millet meclisi minnettarlıkla alkışlayan Milaslılar muzafferiyet şerefine orduya on beş bin kilo zeytinyağı bağışlayarak naçizane şu yardımı lütfen kabulünü istirham eder. Ve bunun orduya ve meclise iletilmesini ve bundan sonra da bütün varlığımızı kahraman ordumuza teberrüken fedaya her an hazır bulunduğumuzun arzıyla kesb-i şeref eyleriz.

Milas Kaymakamı Mehmed Bahri, Belediye Reisi Mehmed Ali, Müftü Mehmed Sadık”³⁵.

Bu telgrafta Milas Halkı, II. İnönü zaferi ile gurur duydukları, buna sebep olan TBMM'yi kutladıklarını, bu zafer şerefine orduya on beş bin kilo zeytinyağı bağışında bulduklarını ve her daim TBMM ve Türk Ordusunun arkasında olduklarını belirtti.

VII-III- Sakarya Savaşı ve Menteşe (Muğla) Sancağı

Yunan ordusu I. ve II. İnönü Savaşlarını kaybedince işin ciddiyetini anlayarak ordusunu güçlendirme yoluna gitti. Bu bağlamda Yunanlılar bir taraftan İngilizlerden silah ve cephanе alırken diğer taraftan da Yunan Kralı Konstantin İzmir'e kadar gelerek askere moral verdi. 10 Temmuz 1921 tarihinde saldırıya geçen Yunan kuvvetleri 13 Temmuz'a Afyon'u ve 17 Temmuz'da da Kütahya'yı ele geçirdi. Bu gelişmeler üzerine 18 Temmuz'da cepheye gelen Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Kumandanı İsmet Bey ile bir görüşme yaptı. Bu görüşme sonucu ordunun daha fazla kayıp vermemesi için Sakarya Irmağı doğusuna çekilmesi emrini verdi³⁶.

Kütahya-Eskişehir Savaşları sonrası Türk ordusunun Sakarya Irmağı doğusuna çekilmesi üzerine Ankara'nın tehdit altına girmesine, Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun iyi yönetmediği konusunda TBMM'de sert tartışmaların yaşanmasına, Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık yetkisinin verilmesine ve ordunun acil ihtiyaçlarının karşılanması

34 *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, C.2,Kısım:3, s.247-500, İsmet İnönü, *Hatıralar 1*, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınları, Ankara, 2020, s.248-253, Yakut, a.g.e., s.191-195.

35 *Milli Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s.295-296

36 *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, C.2,Kısım:3,s.520-590, Yakut, a.g.m, s.195-200.

için Tekalif-i Milliye Emirlerinin yayınlanmasına neden oldu. Mustafa Kemal Paşa Başkumandanlık yetkisini aldıktan sonra Fevzi Paşa ile birlikte cepheye giderek hem ordunun durumunu inceledi hem de onlara moral verdi. 15 Ağustos 1921 tarihinde Yunan Kralının ordusuna Ankara'yı hedef göstermesinden sonra 23 Ağustos 1921 tarihinde Yunan ordusu saldırıya geçti. Başlangıçta Türk ordusu kayıplar verdiyse de mevzilerini terk etmeyerek büyük başarı gösterdi. 5 Eylül 1921 tarihinde Yunan saldırılarının zayıflaması üzerine 10 Eylül 1921 tarihinde Türk ordusu karşı taarruza geçti. Türk taarruzuna dayanamayan Yunan ordusu 13 Eylül 1921 tarihinde Sakarya Irmağının doğusunu boşaltarak eski yerlerine dönmek zorunda kaldı. Aynı gün Mustafa Kemal Paşa bir beyanname yayınlayarak Sakarya Savaşı'nın ordularımızın kesin zaferiyle sonuçlandığını ilan etti³⁷. Bu zafer üzerine Muğla'nın Marmaris, Fethiye ve Muğla-Merkez ilçelerinden TBMM'ye aşağıdaki telgraflar gönderildi:

Marmaris'ten Sakarya Savaşı Günlerinde Miting Kararları ve Destek Telgrafı

“ Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine 22 Ağustos 1921

Vatanı çiğneyen pis ayaklardan kurtarmak için yalnız Türk silahından doğabilecek kabiliyet ve kudretle hareket eden orduların muhterem kumandan, subay ve pek muazzez erlerine düşmana indirdiği kahhar darbelerinden dolayı teşekkür eyeriz. Bu hususta hükümet meydanında binlerce kadın ve erkekten oluşan büyük bir kalabalık tekbir tehlil sedaları arasında aşağıdaki kararları almışlardır.

1-Orduya selam, hürmetler ve şükran,

2-Misak-ı Milli şartları en ufak bir değişikliğe mahal kalmamak şartıyla sulh imzalanmasına kadar kadınlar da dâhil olduğu halde hayatımızı fedaya ahd ve yemin,

3- Düşman ayağı altında zulüm içinde inim inim inleyen ve medeniyet âleminin nazarlarından uzak kalan yurdumuzun temizlenmesi ve tek düşman neferi kalmayıncaya kadar çalışmak,

Bu kararlardan sonra ordumuza zafer elde etmesi için dua okutarak içtima son verilmiştir.

Müftü Vekili Yusuf, Müdafaa-i Hukuk Reisi Edip, Belediye Reisi Mehmet Ali, Eşraftan: Kamil, Mehmet Turfan, Mustafa³⁸.

Marmaris İlçesi'nden gönderilen yukarıdaki Telgrafta; Marmaris İlçesi'nde Sakarya Zaferi nedeniyle kadın, erkek ve çocukların katılımıyla geniş katılımlı bir kutlama mitinginin yapıldığı ve miting sonrası alınan kararlarda Misak-Milli sınırlarının korunması için Marmarisli kadın ve erkeklerin ölmeye hazır olduğu belirtildi. Ayrıca Marmaris halkı Türk Ordusu'na selam gönderdi ve şükranlarını sundu.

37 Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar* Cilt IV, MEB Yay. İstanbul, 1991,s.97-160.

38 *Milli Mücadelede TBMM' ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s.296-297

Fethiye’de Sakarya Savaşı Günlerinde Miting ve Destek Telgrafı

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine 23 Ağustos 1921

Asırlardan beri İslam ciğerlerine uzanan kirli ve kanlı tırnaklar son iki ay zarfında bütün vahşetiyle masum bir milletin sinesine saplanmış, olanca kuvvetiyle İslam dünyasını, devirmeğe kastettiği anlaşılmıştır. Camilerini, mukaddesatını yıkılmış, Kur’anı’nı kitabını çiğnenmiş görmek istemeyen bütün halk köylerden kasabaya üşüştü ve kaza merkezinde toplandı. Sararmış yorgun çehreleri, kanlı gözyaşları ile kararmış gözleri, hariçten işitilecek kadar çarpan kalpleri her birinin hissiyatının açık tercümanı oldu. Ruhlarında biriken, mustarip feryatları bütün cihana ilan için garbın bütün zulmüne karşı isyan ile çoluğumuzla, çocuğumuzla, malımız ve mülkümüzle bu mukaddes mücadeleyi takviyeye karar verdi.

Belediye Reisi Veli Hasan, Azalar: Hüseyin, İhsan, Abdullah Niyazi, Ahmed Fehmi, Kamil, Arif, Osman, Süreyya, Abdülkadir, Ali, Ahmet, Bahri, Salih”³⁹.

Muğla’nın Fethiye ilçesinden Sakarya Zaferi nedeniyle TBMM’ye gönderilen telgrafta; Yüzyıllardan beri Türk-İslam âlemini yok etmek için uğraşan güçlerin Sakarya Savaşı ile mağlup edilmesi üzerine Fethiye’nin merkezinde geniş katılımlı bir destek mitinginin yapıldığı ve bu mitingte Fethiyeli yaşlı-genç ve kadın- erkeğin malı ve canı ile Milli Mücadele’nin yanında olduğu vurgulandı.

Muğla’da Sakarya Zaferi Üzerine Yapılan Miting ve Tebrik Telgrafı

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine, Matbuata 10 Eylül 1921

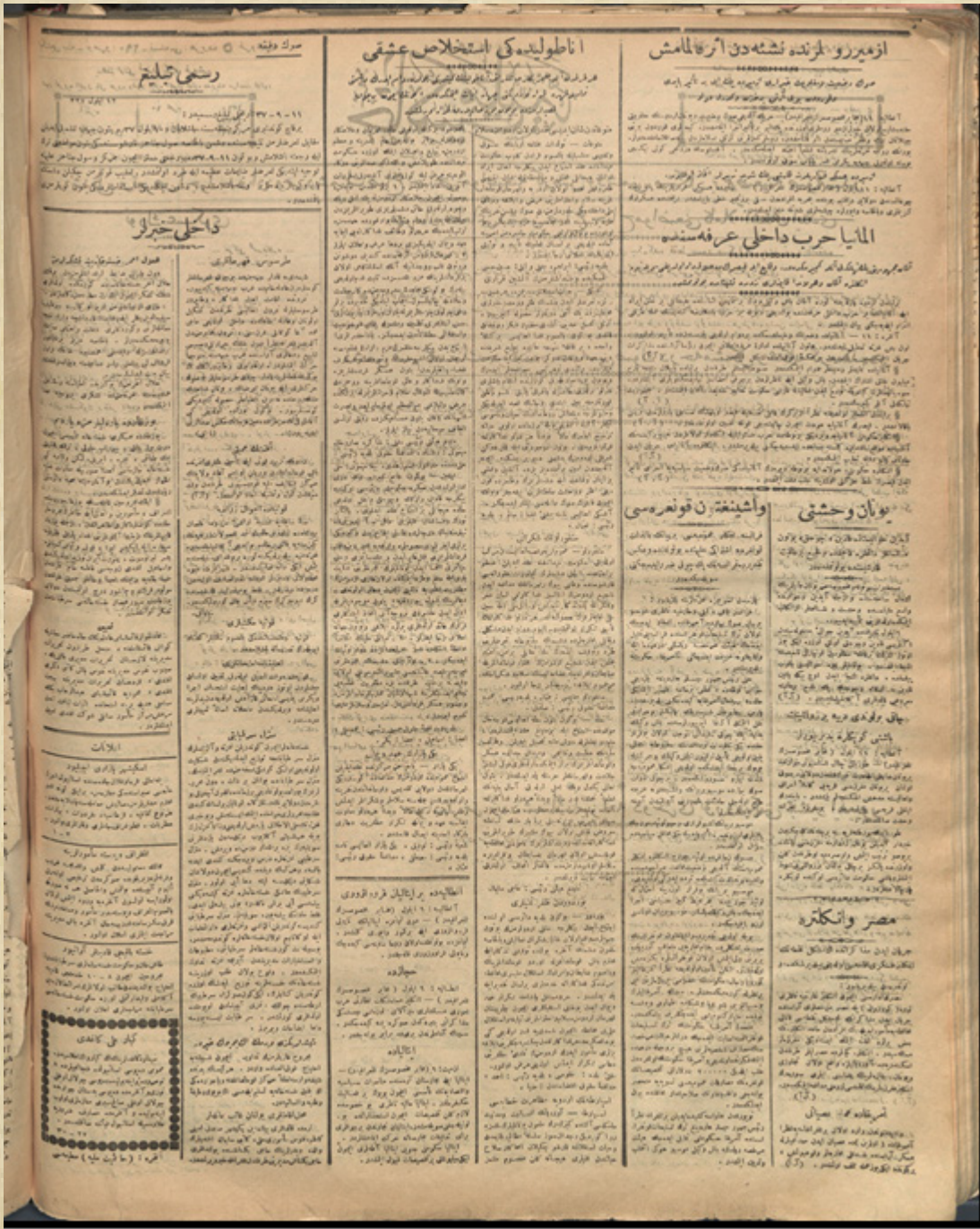
Bugün bütün Muğla ahalisi Kocahan mevkiinde toplanan bir miting yapmışlardır. Müteaddit nutuklarla, milletin üzerine düşen vazifelerini yerine getirmesiyle elde edilen zafer, savaş meydanında asker ve kumandanlarımızın göstermekte oldukları insanlık üstü cesaret ve kahramanlıklarla hürmetle yâd edilmiştir. Bütün ahali tek gönül ve tek emel olarak milli emellerin katiyyen tahakkukuna kadar malen ve bedenen her türlü fedakârlığa amade bulduklarını bildirmişlerdir. Her zaman için insanlığın yüzünü karartacak barbar bir milletin tasallutuna maruz kalmış olan büyük milletimizin topraklarını fedakârca müdafaa ve dindaşlarımızın namusunu muhafazaya koşmuş olan kahraman subay ve erlerimize selamlar ve şehitlerimize de Fatihalar ithaf olunarak içtimaya son verilmiştir.

Miting Heyeti Reisi Hacı Süleyman”⁴⁰.

Yukarıdaki telgrafta Muğla halkının, Muğla-Merkez’de bulunan Kocahan mevkiinde Sakarya Zaferini kutlamak için geniş katılımlı bir miting düzenlediği, burada yapılan konuşmalarda Muğla halkının Milli Mücadeleye destek konusunda tek yürek olduğu ve bu zaferi yaşatan subay ve askerlere minnettar oldukları belirtildi.

39 Milli Mücadelede TBMM’ye Anadolu’dan Çekilen Telgraflar, s.297.

40 Milli Mücadelede TBMM’ye Anadolu’dan Çekilen Telgraflar, s.297

Resim: Sakarya Zaferı Üzerine Gönderilen Miting ve Tebrik Telgrafının Yer Aldığı Hâkimiyet-i Milliye Sayısı⁴¹

Muğla'da Sakarya Zaferi'ni Tebrik Telgrafı

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyasetine, 12 Eylül 1921

Ordumuzun muzafferiyetini tebrik eder muvaffakiyetlerinin devamını temenni ederim.

Muğla'da Selanikli Rasim”

Muğla'dan TBMM'ne çekilen yukarıdaki telgrafta ise; Muğla'dan Selanikli Rasim adlı bir şahıs Türk Ordusunun başarısını kutladı ve başarısının devamını temenni etti.

Sakarya Zaferi TBMM tarafından büyük bir coşku ile kutlandı. Ardından TBMM'de zaferi değerlendiren konuşmalar yapıldı. Bu konuşmalar sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun taltif edilmesine dair verdiği kanun teklifi TBMM tarafından kabul edildi. İki gün sonraki oturumda Türk Ordusuna bir teşekkür name gönderildi. Kozan Milletvekili Fevzi Paşa (Çakmak) ile Edirne Milletvekili İsmet Paşa (İnönü) Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya Mareşallik ve Gazilik unvanı verilmesine dair bir önerge vermişti. Bunun üzerine Saruhan Milletvekili İbrahim Süreyya Bey ile 62 arkadaşı aynı konuda bir kanun teklifi hazırlayarak TBMM'ye sundular. Bu teklif 19 Eylül 1921 tarihinde TBMM'de alkışlar arasında kabul edildi. Mustafa Kemal Paşa'nın Mareşallik ve Gazilik unvanları almasından dolayı Muğla'dan aşağıdaki telgraf çekildi:

Muğla'dan Mustafa Kemal Paşa'ya Müşirlik ve Gazilik Nişanını Tebrik Telgrafı

“Büyük Millet Meclisi Reisi ve Sevgili Başkumandanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine 24 Eylül 1921

Zat-ı Samilerine tevcih buyrulan müşirlik ve gazilik nişanını tebrik eder ordumuzun kat-i zaferlerini Allah'tan temenni eylerim.

Muğla'da Selanikli Rasim”⁴².

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Mareşallik ve Gazilik ile taltif edilmesinden dolayı Muğla'dan Selanikli Rasim adlı bir şahıs TBMM'ye bir tebrik telgrafı göndererek bu nişanları tebrik etti ve ordumuza yeni zaferler getirmesi temennisinde bulundu.

VII-IV-Büyük Taarruz ve Menteşe (Muğla) Sancağı

Sakarya Savaşı'ndan sonra Türk ordusunun zayıflayan Yunan ordusunu Anadolu'dan atacak bir gücü yoktu. İşte bu nedenle kesin sonuç alınacak bir taarruz için hazırlık yapılması gerekiyordu. Bu bağlamda askere taarruz talimi yaptırıldı, orduya silah ve asker takviyesi yapıldı, başkumandanlık yasası uzatıldı, zaman kazanmak için bazı diplomatik barış girişimleri yapıldı ve ordunun taarruz planları gizli tutuldu.

26 Ağustos 1922 sabahı topçu ateşi ile başlayan Büyük Taarruz, habersiz yakalanan Yunan Ordusunu kısa sürede panikletti. Türk ordusu planlı bir şekilde ilerler iken Yunan ordusu geri çekilmek zorunda kalıyordu. 27 Ağustos'ta Afyon Yunan işgalinden kurtarıldı. 30 Ağustos 1922 tarihine gelindiğinde uygulanan savaş planı büyük oranda başarıya ulaştı. Çünkü 5 Yunan Tümeni birbirinden habersiz Afyon'un Akarçay mevkiine toplandı. Bu bölgenin iki tarafı sarp kayalık olan vadi idi ve çıkışı da Fahrettin Paşa tarafından tutulmuştu.

Burada düşmanın gücünü tamamen yok etmeye yönelik bir imha savaşı yaşandı. Tarihi Başkumandanlık Meydan Muharebesi olarak geçen bu zaferden sonra Yunan orduları Başkumandanı *Trikopis* esir alınarak Uşak'ta Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna getirildi. 1 Eylül 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa "*Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz'dir*" diyerek İzmir'e doğru kaçan Yunan ordusunun ordularımız tarafından takip edilerek denize dökülmesini sağladı. Bu bağlamda 1 Eylül'de Uşak, 2 Eylül'de Eskişehir, 8 Eylül'de Manisa ve 9 Eylül'de de İzmir Yunan işgalinden kurtarıldı⁴³. Bu zafer üzerine Muğla'nın Marmaris İlçesi'nden TBMM'ye aşağıdaki telgraf gönderildi.

Marmaris'ten Afyon'un Kurtuluşunu Tebrik 29 Ağustos 1922

"Kahraman ordularımız Başkumandanı'na

Avn-ı bari imdat-ı ruhaniyet-i peygamberi ile Afyon'un istirdat haberi-i muzafferiyeti halkımızı garik-i meserret eylediğinden bunu tebrikle zafer-i kat'iyeye muvaffakiyetlerini tazarru eylemektedir.

*Marmaris Müdafaa-i Hukuk Reisi Rıfki"*⁴⁴.

Marmaris'ten Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen yukarıdaki telgrafta, Afyon İli'nin Yunan işgalinden kurtulmasını Marmaris halkının büyük bir sevinçle öğrendiğini ve bu başarının Milli Mücadelenin sonuna kadar devam etmesini temenni ettiklerini, belirttiler.

VII-V- Lozan Barış Antlaşması ve Menteşe (Muğla) Sancağı

Türk ordusunun, Yunan ordusunu bozguna uğratarak İzmir'e girmesinin ardından kuzeye ilerleyen birliklerimizin karşısına Çanakkale ve İstanbul Boğazı önlerinde İngiliz birlikleri çıktı. Her iki tarafın askerleri elleri tetikte beklerken İngiltere buradaki birliklerini takviye için Fransa ve İtalya'dan destek istedi. Bu ülkeler destek vermeyince İngiltere ateşkes görüşmelerinin yapılmasını kabul etmek zorunda kaldı. Türkiye, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın katıldığı Mudanya Konferansı'na Yunanistan katılmadı. Ancak Yunan temsilci konferansı İngiltere aracılığı ile takip etti. Konferansta Türkiye'yi Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine İsmet Bey temsil etti. 3 Ekim 1922 tarihinde başlayan görüşmeler 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması ile sonuçlandı. Milli Mücadele'nin diplomatik safhasının başlangıcı olarak kabul edilen bu mütareke ile İstanbul, Boğazlar ve Trakya savaş yapılmadan kurtarılmış oldu⁴⁵.

Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra barış görüşmelerinin nerede yapılacağı konusunda değişik teklifler gündeme geldi. Türk tarafı Yunanlıların yaptığı tahribatın yakından görülmesini istediği için görüşmelerin İzmir'de yapılmasını isterken İtalyanlar görüşmelerin Venedik'te yapılmasını önerdi. Ancak sonunda konferansın tarafsız bir yer olan İsviçre'nin Lozan şehrinde yapılması benimsendi. Bu konferansta Türkiye'yi İsmet Paşa liderliğinde Dr. Rıza Nur ve Hasan Bey (Saka) den oluşan bir heyet temsil etti.

43 Tansel, *a.g.e.*,s.121-220, Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, 5.Cilt, Emre Yayınları, İstanbul,1996, s.2419-2421.

44 *Milli Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s.298

45 Tansel, *a.g.e.*, s.212-220.

Konferans 20 Kasım 1922 tarihinde başladı. Konferansın açılışında İsmet Paşa söz alarak; Misak-ı Milli kararlarından taviz veremeyeceklerini ve Türkiye'nin tam bağımsızlığını sağlamakta kararlı olduklarını, vurguladı.

İlk gün çok çetin geçen görüşmeler sırasında İsmet Paşa isteklerimizi şu sözler ile dile getirdi; “Çok acı çektik, çok kan döktük, bütün uygar milletler gibi özgürlük ve bağımsızlık istiyoruz”

Lozan'da en çetin görüşmeler Türkiye ile İngiltere arasında geçerken İngiltere, Musul ve Boğazların statüsü, Fransa, borçlar ve kapitülasyonlar, İtalyanlar, Ege Adaları'nın geleceği ve kabotaj ve Rusya, Boğazların statüsü konularında kedi çıkarlarına göre düzenleme yapılması için çalıştı. Burada İtilaf Devletleri'nin hala Sevr Antlaşması'nı esas alarak hareket etmesi görüşmeleri zora sokmaktaydı. Nitekim 4 Şubat 1923 tarihinde İtilaf Devletleri'nin kabul edilemez talepleri neticesinde görüşmeler kesintiye uğradı. Türkiye, Lozan görüşmelerinin kesintiye uğraması üzerine Misak-ı Milliye gerçekleştirme konusundaki kararlılığını göstermek için yeni askeri hazırlığa başladı. Diğer taraftan Türk heyetinin yurda dönmesinden sonra TBMM'de Lozan görüşmeleri üzerine sert tartışmalar yaşandı. Türk tarafının kararlı tutumu ve savaş hazırlıklarına başlaması bazı devletleri rahatsız etti. Bu devletlerin sorunu barışçıl yolla çözmek için yaptığı girişimler sonucu 23 Nisan 1923 tarihinde görüşmeler yeniden başladı. Sonuçta iki dönem halinde olmak üzere toplam 8 ay süren Lozan Barış Konferansı 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalandı, 23 Ağustos 1923 tarihinde TBMM tarafından onaylandı ve 6 Haziran 1924 tarihinde de yürürlüğe girdi. Bu antlaşma ile Misak-ı Milli büyük oranda gerçekleşti, Türkiye tam bağımsızlığına kavuştu ve Sevr Antlaşması tarihe karıştı⁴⁶. Lozan Barış Antlaşması ile ilgili olarak Muğla'nın Milas ilçesinden TBMM Başkanlığı'na aşağıdaki telgraf çekildi.

Milas'tan Lozan Antlaşması'nı tebrik Telgrafı

“Ankara Büyük Millet Meclis Riyaset-i Celilesine 10 Temmuz 1923

Akd-i sulh (Lozan) muvaffakiyet-i devletlerinden dolayı tebriklerimi arz eylerim efendim.

Meclis-i Mebusan Eski Reisi Halil”⁴⁷

Lozan Barış Antlaşması nedeniyle Osmanlı Mebusan Meclisi Eski Başkanı Milaslı Halil (Menteşe) Bey TBMM Başkanlığı'na yukarıdaki telgrafı çekerek, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından dolayı TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'yı tebrik ettiğini, belirtti.

Sonuç:

I. Dünya Savaşı sırasında yapılan gizli Antlaşmalar ile İtalyanlara vaat edilen Mentеше Sancağı, savaş sonrası toplanan Paris Barış Konferansında Yunanlılara verildi. İşte bu nedenle Paris Barış Konferansı'nı erken terk eden İtalyan Başbakan Yunanlılardan önce bölgeyi işgal etmek için İtalyan askeri birliklerine emir verdi. Bu bağlamda Fethiye,

46 *Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1995), Haz. Mehmet Gönlübol, Cem Sarı v.d, Siyasal Kitabevi, Ankara,1996,48-58.*

47 *Milli Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar, s.298.*

Marmaris, Bodrum gibi Menteşe sahilleri İzmir'in işgalinden yaklaşık bir hafta önce İtalyanlar tarafından işgal edildi.

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir işgal edildiği zaman bu işgale diğer yerler gibi Muğlalılar da tepki gösterdi. Bu bağlamda önce Muğla'dan bir protesto telgrafı çekildi sonra da 22 Mayıs 1919 tarihinde geniş katılımlı bir protesto mitingi yapıldı.

İzmir'in işgali üzerine Muğla'da Menteşeliler Müdafı-yı Vatan Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyet bir taraftan halkı işgallere karşı örgütler iken diğer yandan da Nazilli Kongrelerinde Muğlalılara Aydın Savaşları için verilen lojistik destek görevini yerine getirdi.

Batı Cephesi'nde düzenli orduya geçildikten sonra Muğlalı Kuvayı Milliye birlikleri Batı Cephesi'nin güney kanadında görev aldılar.

Diğer yandan bu çalışmada "Milli Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Gönderilen Telgraflar" kullanılarak Menteşe (Muğla) Sancağının hem Milli Mücadeleye bakışı, hem de Batı Cephesi'nde kazanılan başarıların bölgedeki yansımaları vurgulanmaya çalışılmıştır. İşte bu bağlamda Batı Cephesinde düzenli ordu I. İnönü Zaferini kazandığı zaman Muğla-Merkez ve Milas ilçelerinden TBMM'ne destek telgrafı, II. İnönü Zaferini kazandığı zaman Muğla'nın Milas ilçesinden TBMM'ne bağış telgrafı, Sakarya Savaşı'nı kazandığı zaman Muğla'nın Merkez ilçesinden, Marmaris ilçesinden ve Fethiye ilçesinden TBMM'ye kutlama telgrafı, Büyük Taarruzu kazandığı zaman Marmaris ilçesinden Afyon'un kurtuluşuna dair Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya kutlama telgrafı ve Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması üzerine Milas ilçesinden TBMM'ne tebrik telgrafı gönderildiği ortaya konmuştur. Ayrıca belgelerden kutlama telgraflarının yanı sıra Menteşe (Muğla) merkez ve ilçelerde zaferlerden sonra kutlama miting ve törenleri yapıldığı tespit edilmiştir.

Kaynaklar

Sürelî Yayınlar:

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi

Kitaplar ve Makaleler:

Akça, Bayram, *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, ATAM, Ankara,2002

Akça, Bayram, "Milli Mücadelede Batı Cephesi: Menteşe (Muğla) Sancağı", *Türkiye Günlüğü*, Sayı.149, Ankara, Kış 2022,233-250

Albayrak, Mustafa, *Milli Mücadele Döneminde Batı Anadolu Kongreleri*, 17 Mart 1919-2 Ağustos 1920,Ankara, 1998

Armaoğlu, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)*, Cilt I, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara,1992

Arslan, Recep, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Marmaris (1923-1960)*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, SOBE,(Yayınlanmamış YLT, Muğla, 2011

Bayar, Celal, Ben de Yazdım, *Milli Mücadeleye Giriş*, C.5, İstanbul,1997,

Çelebi, Mevlüt, “Menteşe Sancağı’nda İtalyan ve Yunan İşgallerine Karşı Tepkiler”, *Muğla Üniversitesi, SOBE Dergisi (İLKE)*, Sayı.21, Muğla, Güz 2008, s.82-90

Çelebi, Mevlüt, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara, 1999.

Eyicil, Semavi, *Siyasi Tarih*, Ankara, 1990

Gün, Pınar, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960)*, Fethiye, 2006

İnönü, İsmet, *Hatıralar I*, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yay. Ankara, 2020,)

Karabekir, Kazım İstiklal Harbimiz, 5.Cilt, Emre Yayınları, İstanbul, 1996, s.2419-2421

Kurat, Yuluğ Tekin, *Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşımı*, Ankara, 1976,

Milli Mücadelede TBMM’ye Anadolu’dan Çekilen Telgraflar, Yayıma Hazırlayanlar: Haluk Selvi-Bülent Cırık, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No.162, Ankara, 2020

Olaylarla Türk Dış Politikası, (1919-1995) Haz. Mehmet Gönlübol, Cem Sarı v.d, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996

Özçelik, Ayfer, *Ali Fuad Cebesoy Akçağ Yay.* Ankara, 1993

Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, Örgün Yayınları, İstanbul, 1981

Şehir ve Kasabaların Harp Belgeleri, Bombardıman, İşgal ve Kurtuluş Tarihleri (1911-1922), Genelkurmay Başkanlığı Yay. Ankara, 1922

Tansel, Selahattin, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar C.IV*, MEB Yay. İstanbul, 1991

Taşkıran, Bilgi, *Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Milas 1923-1960*, Milas, 2004

Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi, C.2, Kısım:3, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994

Türkeş, Ünal, *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul, 1973,

Uykucu, Ekrem; *Muğla Tarihi*, İstanbul, 1983.

Yakut, Kemal; “Milli Mücadele’de Eskişehir”, *Türkiye Günlüğü*, Milli Mücadele’nin Batı Cepheleri (I), Sayı.149, Ankara, Kış 2022